

אל תעמד על דם רעך
הרב מואיז נבון

בראשית יט (א) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעָרֵב וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לְקַרְאֵתָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַפְיָם אֶרְצָה: (ב) וַיֹּאמֶר הֲנִה נָא אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֵל בַּיִת עֲבָדְכֶם וְלִינוּ וְרַחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְּרָחוּב נָלִין: (ג) וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֵל בַּיִתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אֶפֶס וַיֹּאכְלוּ: (ד) טָרֵם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סְדֹם נִסְפוּ עַל הַבַּיִת מִנְעַר וְעַד זָקוֹן כָּל הָעָם מִקְצָה: (ה) וַיִּקְרָאוּ אֵל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךָ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הַזֶּה וַיֹּצִיאֵם אֵלֵינוּ וַנְדַעְהָ אֲתָם: (ו) וַיֹּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפְתָּחָה וְהִדְלַת סָגֵר אַחֲרָיו: (ז) וַיֹּאמֶר אֵל נָא אַחֵי תִרְעוּ:

מלבי"ם בראשית פרק יט

(ו) ויצא. והדלת סגר אחריו גם בזה נבדל ממעשה [פילגש ב]גבעה ששם יצא בעל הבית אליהם ולא סגר הדלת, אבל לוט ידע כי באו דרך רצח, ושם אמר להם אל תעשו את דבר הנבלה הזאת, כי היה שכלם שלם לדעת שהיא נבלה רק תאותם גברה על שכלם, לא כן בסדום שלא עשו זה מצד התאוה:
(ז - ח) ויאמר. אמר להם אם כוננתם להרע לאנשים אבקש "אל תרעו" להם, ואם כוננתם מצד התאוה "הנה נא לי שתי בנות וכו'".

~ גישה לועזית ~

Sarah L. Swan, Bystander Interventions 2015, Wisconsin Law Review.

One potent source of a non-intervention norm in American law is the no-duty-to-rescue rule. This refers to the principle that, generally, a person has no legal duty to rescue another in danger. Law professors often illustrate this rule with the following hypothetical: "An Olympic swimmer out for a stroll walks by a swimming pool and sees an adorable toddler drowning in the shallow end. He could easily save her with no risk to himself, but instead he pulls up a chair and looks on as she perishes." Other popular examples given to law students include "hypothetical cases of babies who drowned in bathtubs and actual cases of people who drowned in ditches and lakes while bystanders did nothing." While most would agree that bystanders who are in a position to safely save small children from drowning and yet choose not to do so have committed a grave moral wrong, the general legal rule is clear: subject to a small number of exceptions, there is no duty to rescue, even if such a rescue would be very easy and catastrophic injury or death would almost certainly result from non-rescue.

R. M. J. Broyde, "Do Not Stand Idly ...", Frontiers in Public Health

Moreover, precisely because the common law viewed such inference as unauthorized and improper, a person who nevertheless chose to intervene was held liable for any damage caused by their good faith attempt to ameliorate the plight of the innocent victim. This was called "bystander liability."

"Construction and Application of "Good Samaritan" Statutes" 68

Good Samaritan statutes are generally designed to protect individuals from civil liability for any negligent acts or omissions committed while voluntarily providing emergency care. After the first Good Samaritan statute was passed in 1959, all states have enacted some form of the legislation. The primary purpose of the statutes is to encourage prompt emergency care by granting immunity from civil damages and removing the fear of liability. The statutes generally attempt to eliminate the perceived inadequacies of the common-law rules, under which a volunteer, choosing to assist an injured person although having no duty to do so, was liable for failing to exercise reasonable care in providing the assistance.

~ גישה יהודית ~

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א הלכה יד

כל היכול להציל ולא הציל עובר על +ויקרא י"ט ט"ז+ **לא תעמוד על דם רעך**, וכן הרואה את חבירו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חבירו והודיעו, או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חבירו ויכול לפייסו בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על **לא תעמוד על דם רעך**.

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א הלכה טו

הרואה רודף אחר חבירו להרגו או אחר ערוה לבועלה ויכול להציל ולא הציל, הרי זה ביטל מצות עשה שהיא "וקצותה את כפה" ועבר על שני לאוין על "לא תחוס עינך" ועל "לא תעמוד על דם רעך".

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה רמז

והמצוה הרמ"ז היא שצונו להציל הנרדף מיד הרודף להרגו ואפילו בנפש הרודף כלומר שאנחנו מצווים להרוג הרודף אם לא נוכל להציל הנרדף אלא בנפש הרודף. והוא אמרו ית' (תצא כה) [כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָּהּ אֵשֶׁת הָאָחִי לְהַצִּיל אֶת אִשְׁהָ מִיַּד מְכַהוֹ וְשֹׁלְחָה יָדָהּ וְהַחֲזִיקָה בְּמַבְשָׁיו]. וְקָצַתָּהּ אֶת כַּפָּהּ לֹא תַחֹס עֵינֶיךָ. ולשון ספרי [הו' בל"ת רצג] במבושיו מה מבושיו מיוחד שיש בו סכנת נפשות והרי הוא ב, קצותה את כפה". כך כל דבר שיש בו סכנת נפשות הרי הוא ב"קצותה את כפה", וקצותה את כפה מלמד שאתה חייב להצילו בכפה, מנין שאם אין אתה יכול להצילו בכפה שאתה חייב להצילו בנפשה תלמוד לומר "לא תחוס עינך". הנה כבר התבאר לך ענין הצווי הזה ושאמרו (שם) "אשת האחד", אמנם דבר בהווה והכוונה היא להציל הנרדף באבריו שלרודף ואם אי אפשר להצילו כי אם במיתת הרודף בפעם אחת יהרגו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק שמיני מסנהדרין (עב - עד א):

~ ממון ~

חברותא סנהדרין דף עג עמוד א

תלמוד לומר בפרשת השבת אבידה (שם): "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו - ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו". המלים "והשבותו לו" המיותרים באים לדרשה: השב את גופו לעצמו. ואם כן, קשה, למה הוצרכה התורה לומר: "לא תעמוד על דם רעך". ומתריצין: **אי מהתם** אם היה נאמר רק: "והשבותו לו", **הוה אמינא** היינו אומרים, **הני מילי דברים אלו** - שחייבים להחזיר לו את נפשו - אמורים רק בנפשיה [ברש"י: **בנפשו**], הוא עצמו, הרואהו, אם יש לו יכולת חייב להצילו, **אבל מיטרח** אם צריך להטריח עצמו, **ומיגר אגורי** או שצריך לשכור בממונו מצילים, **אימא היינו אומרים: לא חייב** - **קמשמע לן באה התורה להשמיענו**: "לא תעמוד על דם רעך" - לא תעמוד מנגד, אלא חזור ככל יכלתך, טרח! ושכור מצילים! כדי שלא יאבד דם רעך.

חברותא - הערות סנהדרין דף עג עמוד א הערה (11)

וכתב היד רמ"ה [וכן נפסקה ההלכה ברמ"א יורה דעה סימן רנ"ב סעיף יב] שמכל מקום צריך הניצול להחזיר להמציל את המעות שהפסיד עליו. כי הוטל עליו רק הטריחה וההשתדלות, ולא הפסד ממון. ומדייק כן מלשון הגמרא שלא אמרה: הני מילי בגופו אבל בממונו לא, קמשמע לן, שאף בממונו. משמע שאין צריך להפסיד ממנו על הצלת הטובע בנהר. ומכל מקום, כתב המאירי, שאם אין הניצול ממון גם כן חייב להצילו בממונו.

מנחת אשר, ברא' דף 260

סוף דבר נראה ברור לעני"ד דחייב אדם להוציא כל ממנו להציל נפש אחת מישראל, אמנם זה רק במקרה קיצוני שהוא לבדו יכול לעזור אבל ברור ופשוט שאין האדם חייב למכור ביתו וכל אשר לו להציל חולה וכדו' כשיש רבים המצוים להציל ...

~ נזק שנגרם ~

רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ח

הלכה יב - רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו או לדבר עבירה ושבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם **פטור** מן התשלומין מפני שהוא מתחייב בנפשו, שכיון שרדף התיר עצמו למיתתו. הלכה יג - נרדף ששבר כלים של רודף פטור, לא יהא ממנו חביב מגופו, ואם שבר כלי אחרים **חייב**, שהמציל עצמו בממון חבירו חייב.

הלכה יד - מי שרדף אחר הרודף להושיע הנרדף ושבר את הכלים בין של רודף בין של כל אדם **פטור**, ולא מן הדין אלא תקנה היא שלא ימנע מלהציל או יתמהמה ויעיין בעת שירדוף.

~ הקרבת איבר ~

ריקאנטי [איטליה, 1250-1310] סימן תע

אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ לך אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חברך יש אומרים שחייב להניח לקצץ לו האבר הואיל ואינו מת. ...

שו"ת רדב"ז [ספרד/צפת, 1479-1573] חלק ג סימן תרכז (אלף נב)

שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חברך. ... שאינו מחוייב למסור עצמו על הצלתו אע"ג דחייב להצילו בממונו אבל לא בסכנת איבריו. ... ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו הלכך **איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה** דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה. והנראה לע"ד כתבתי:

שו"ת הרדב"ז [ללשונות הרמב"ם] הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א הלכה יד

שאלת ממני אודיעך דעתי במה שכתב הרמב"ם ז"ל... תשובה מה שכתב הרב ז"ל כל היכול להציל וכו' איירי במי שיכול להציל להדיא **בלא שישתכן** המציל כלל כגון שהיה ישן תחת כותל רעוע שהיה יכול להעירו משנתו ולא העירו או כגון שיודע לו עדות להצילו עבר על לא תעמוד על דם רעך. ולא זו בלבד אלא אפילו יש בו **קצת ספק סכנה** כגון ראה אותו טובע בים או לסטים באים עליו או חיה רעה שיש **בכל אלו ספק סכנה אפ"ה חייב להציל** ... להציל נפש חברו או שלא יבא על הערוה אפ"י במקום דאיכא ספק סכנה חייב להציל והכי איתא בירושלמי....

~ מסכן חיו ~

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן מה

(יב) ויתכן לומר, וקרוב הדבר לודאי שכן הדבר, שאפילו **להגה"מ** ודעימיי דסברי דיש לו לאדם ליכנס לסכנת נפשות כדי להציל חברו מסכנה ודאית. מ"מ יודו מיהת שאין לו לאדם לתת להוריד לו אבר מאבריו בכדי להציל חברו, ואפילו אם היה הדבר תלוי רק בדידה, והחילוק בזה ברור דבלהכניס עצמו לספק סכנה סברי הני רבנן דאין לו לחוש לכך בהיות שהולך לעשות מצוה גדולה של הצלת נפש ויש לו על כן לבטוח בזה שלא יאונה לו כל רע ויצא שלם בגופו, **אבל משא"כ בהורדת אבר הרי אין ספק בדבר** שיחסר לו עי"כ האבר, ועל כן גם הם יודו שאין זה דרכי נועם לחייב את האדם בכך, והכל כפי שמסביר בזה הרדב"ז ...

בית יוסף חושן משפט סימן תכו

וכתבו **הגהות מיימונית** (דפי' קושטא) עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב ע"כ. ונראה שהטעם מפני **שהלה ודאי הוא ספק**: וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין לו. במשנה):

תלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ח (הלכה י') [דף מה טור א]

רבי איסי [אימי] איתציד בספסופה. אמר רבי יונתן [יוחנן] יכרך המת בסדינו. אמ' רבי שמעון בן לקיש עד **דאנא קטיל ואנא מיתקטיל**, אנא איזיל ומשיזיב ליה בחיילא אזל ופייסון ויהבניה ליה. אמר לון ואתון גבי סבן והוא מצלי עליכון אתון גבי רבי יוחנן אמר לון מה דהוה בלבבכון מיעבד ליה יתעביד לון ימטא לההוא עמא לא מטון אפיפסרוס עד דאזלון כולהון.
Rav Imi was captured by bandits. Upon hearing this, Rav Yochanan said, "Go purchase shrouds for him". However, Reish Lakish said, "I will kill or be killed, but I will go to save him." He went and cut a deal with the bandits and freed Rav Imi. Reish Lakish then convinced the bandits to come see Rav Yochanan, who would give them a blessing. Reish Lakish brought the bandits in to see Rav Yochanan. Rav Yochanan told them that, "Whatever you were planning to do to Rav Imi, should happen to you." They left Rav Yochanan and were killed on the way home.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן מה

(ה) ... הראיה מהירושלמי ... אינה מוכרחת. ... יש לדחות בתרתי ולומר, דראשית י"ל דרי' יונתן פליג עליה ולכך מנע א"ע מללכת להציל ואמר יכרך המת בסדינו, ואין איפוא ראיה שהלכה כר"ל בזה ולא כר' יונתן, ושנית יתכן שר"ל עשה זאת משום מדת חסידות ואין על כך הוכחה מזה לומר שיש גם חיוב על כך, ור' יונתן יתכן שסבר לפי"ז שאסור זה מדינא ולכן אין לומר בזה לעשות משום מדת חסידות, וכהאופן הב' כותב גם לפרש בהעמק שאלה שם דר"ל לא פליג על ר' יונתן בדינא אלא החמיר על עצמו ע"ש.

יצחק ירון [ר' אליקים גוטנסוי, יזמיר, 1796] הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א הלכה יד
 כל היכול וכו'. וכתב מרן משם הגהות מיימוני אפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב ונראה הטעם
 שזה ספק וזה ודאי. ולי נראה הטעם דרבינו והר"ף והרא"ש דהשמיטוהו משום דלא אזלא כהלכה
 דתניא פ' איזהו נשך דף ס"ב שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קתון של מים ... ע"כ וכבר
 ידוע דהלי כר"ע וא"כ בן פטורא דדרש ישנו שניהם וימותו ס"ל כסברת הירושלמי שיכניס עצמו
 בספק סכנה דהשתא אפי' בודאי שימותו שניהם דרש בן פטורא כן כ"ש בספק זה והלא ודאי
 דחייב ואף שאין הנדונות אחד מ"מ שפיר משתמע כן משא"כ לר"ע דדרש חיך קודמין מתיבת
 "עמד" אפי' בספק אין לו להכניס דאפשר ימות וחיינו קודמין, **ויש לדחות ודוק.**

מנחת חינוך פרשת קדושים מצוה רלו אות ב

... בכ"מ מביא בשם הגמ"י דמחויב להכניס עצמו בספק סכנה להציל חבירו וע"ש שכי' משום
 דהאחר ודאי והוא ספק, והמחבר בח"מ השמיטו וע"ש בסמ"ע כיון שהפוסקים הר"ף והר"מ
 והרא"ש לא הביאו זה ע"כ השמיטו המחבר ג"כ. ולדידי גוף דין הגמ"י צ"ע כיון דהוא רק לאו ואינו
 עושה מעשה כלל בהעברת הלאו, למה יתחייב להכניס עצמו בספק סכנה?! והלא "וחי בהם" כתיב
 ופ"נ דוחה הכל אפי' ספק פ"נ. ואי משום פ"נ דאיך זה דוקא בעושה מעשה כמבואר בראשונים
 דימסור עצמו ולא יהרוג לחבירו משום מאי חזית אבל אם רוצים להפילו על חבירו א"צ למסור
 עצמו דאדרבא דלמא דמא דידיה סומק טפי א"כ ה"ה בספק סכנה ג"כ א"צ למסור עצמו היכי
 דלא עביד מעשה ועי' סי' קנ"ז ביו"ד שם. וצ"ע אך באמת ד"ז מביא בשם ירושלמי צריכין אנו
 לקבל באימה. ומכל מקום למעשה צריך עיון דין זה ונ"ל דע"כ השמיטוהו הראשונים דלא ס"ל כן:

פתחי תשובה חושן משפט סימן תכנ

(ב) עובר על לא תעמוד. עיין סמ"ע סק"ב בענין להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת חבירו.
 ועיין בספר אגודת אזור מהגאון מהר"ם זאב זצ"ל שכתב טעם נכון מה דהר"ף והרמב"ם והרא"ש
 והטור לא הביאו דברי הירושלמי בזה, משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא ע"ש.
 ושם בסוף הספר בהשמטות הביא בשם הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ז שכתב כן בפשיטות דספיקא
 דידיה עדיף מודאי דחבריה [עיין מה שכתבתי בפ"ת ליו"ד סימן קנ"ז ס"ק ט"ו הבאתי דברי רדב"ז
 אלו ע"ש], והוא ז"ל כתב על זה, **אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק**
ביותר, כאותה שאמרו סוף פרק אלו מציאות דף ל"ג [ע"א] גבי שלך קודם לכל אדם, שכל
המדקדק בעצמו כד סוף בא לדידי כד, וכ"ה בשו"ע [חוי"מ] סימן רס"ד סעיף א' ע"ש:

משנה ברורה סימן שכט ס"ק יט

כדי להצילם - ומ"מ אם יש סכנה להמציל אינו מחויב דחיינו קודם לחיי חבירו (או"ה) ואפילו ספק
 סכנה נמי עדיף ספיקו דידיה מודאי דחברו, אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה
 ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לדידי כד [פתחי תשובה חוי"מ סי' תכ"ו]:

המצייל מסכן << מעשה הצלה >>	ממון חייב (ואם לניצול יש כסף הרי הוא חייב לשלם)	איבר שאינו מת ממנו חייב (רקאנטי) מידת חסידות (רדב"ז) ספק שימות אסור (רדב"ז, צ"ע)	חיינו אסור: רדב"ז (ג: תרכז) מותר (אם הסכנה לא גדולה - מ"ח, פ"ת, מ"ב) חייב (הגהות מיי"מ, מהרשל)
--------------------------------	--	---	--

כמה נקודות נוספות

- **רב עובדיה**: סכנה גדולה מ-50% אסור להצילו / סכנה בפחות מ-50% (חייב/מותר) להצילו.
- **רב עובדיה**: תרומת כלייה לא מהווה סכנה גדולה
- **ציץ אליעזר**: מותר להכנס לספק סכנה לתרום איבר לת"ח.
- **ציץ אליעזר**: מותר לרופאים, חיילים, וכד' לסכן את עצמם להציל חיים.

חוק "לא תעמוד על דם רעד", התשנ"ח-1998, נכנס לתוקף ב-28 בספטמבר 1998.

(א) חובה על אדם להושיט עזרה לאדם הנמצא לנגד עיניו, עקב אירוע פתאומי, בסכנה חמורה ומיידית
 לחייו, לשלמות גופו או לבריאותו, כאשר לאל-ידו להושיט את העזרה, מבלי להסתכן או לסכן את זולתו.
 (ב) המודיע לרשויות או המזעיק אדם אחר היכול להושיט את העזרה הנדרשת, יראוהו כמי שהושיט
 עזרה לעניין חוק זה; בסעיף זה, "רשויות" - משטרת ישראל, מגן דוד אדום ושירות הכבאות.

~ לוט בעיני משפט לועזי ומשפט עברי ~

R. M. J. Broyde (personal correspondence)

The common law might not consider invited guests to be strangers and would impose some sort of duty to
 protect them. The common law is full of cases discussing how much duty does a host owe an invited guest
 -- not life risking! -- but much more than a stranger.

Prof. A. Kirschenbaum [Jewish Law, TAU], The Bystander's Duty To Rescue In Jewish Law

Moreover, the duty required by the scriptural commandment, *lo ta'omod' al dam re'eka*, is a general obligation. It
 is not based upon any special relationship based on law contract between the bystander and the person in
 distress, such as parent and child, husband and wife, guardian and ward, guide and tourist, policeman,
 fireman, or lifeguard and public, shipmaster and crew or passenger, master and servant, host and guest, etc..